

Эхэ найхан нютагаа эд хамта мандуулаа!

БУРЯАД ҮНЭН

1921 оной
декабрийн 21-нээ
гарана

Бүгэдэ
арадай
газетэ

1996
АВГУСТЫН
31
Намарай эхин улаан бишэн
барын 18
СУББОТО
гарагай 7
№166 (19506)
Газетын сэн
хэлсээгэ.

СЕНТЯБРИЙН 2 - ЭРДЭМ МЭДЭСЫН ҮДЭР

Мүнөөдэрэй
шухала
асуудал

АЖАБАЙДАЛДАА, ТҮҮХЭДЭЭ ТҮШЭГЛЭН...

2

1993 онһоо манай хургуули хотын буряад
нази болгон хубилгаданан юм. Конкурсын,
шалгалтын (тестировани) гуримаар 25-25
тэдэй хураха гимназическа хоёр класста,
30 хүн) юрын класста, балшар бага
шашуулай 1-дэхи класста мүнөө хурагшад
гээшэ. Манай гимназида аха классай
бүүдэ оруула дуратай түрэлхид бүхы
Удэ хотымнай районуудһаа, мүн Исток,
Удэ хурунуудһаа олоороо ерэжэ, хүүгэдэ
манда гансал хотымнай үхибүүд заалгадаг.
1-дэхи илгаанинь гэхэдэ, манай хургуулида
хэлээ хүсэд мэдэхгүй, буряадаар
хотогүй хүүгэдэ арадайнгаа хэлэ бэшэ,
мандал, түүхэ гүнзэгыгөөр шудалуулаха
э оролдонобди. Тиихэдэ "буряад үхибүүд
шад, арадайнгаа бүхы арга шадабари, эрдэм
бэшэ, хэлэ мэдэхэ ёһотойг" гэжэ ойлгуулаха
амэри ябуулабди.
Бүхы юмэн оролдологоо ха юм. Манай
хургуулин хурагшад бултадаа хуралсалдаа,
оо оролдосотой, ехэ зохид, гурим журамтай
бүүдэ юм гэжэ бидэ омогорхонобди.
Арадайнай түбшэн даруу зан эндэ
агаад аахидаг даа, булта хургаалтай.
Хургуулидамнай хамта дээрээ 600 хурагша, 60
хурган багша тоологдодог.
Манай өөрөө Шэтын багшанарай институт
хургад, олон жэлдэ ород хэлэ, литература
агааб, түрүүн Яруунын аймагай
хургуулинуудта, удаань 1988 ондо залуу
хурганарай республиканска конкурсдо илажа,
Удэ-Удын 47-дохи туршалгын хургуулине
хургабдо, ажалайнгаа дүй дүршэл нэмээһэн
хургаб. Тон олон хүүгэдэй хурадаг
хургуулинуудта багшанарай коллектив, дирекци
бүхы сагаа тоомгүйшүүлдэ, журам
агааруулагдагта гаргадаг гээнэ. Ганса
хурга хэлэ бэшэ, мүн хүүмүүжүүлхэ уялга эндэ
агадана бшуу.
Манай ород, армян, солонгос, монгол,
Удэ Шэнээхэнэй үхибүүд буряад гимназида,

хэлэндэ хураха дуратай байхадань, баһал
абадабди. Шэнэ үеын хүүгэдэй һайндэрнүүд,
нааданууд ехэ үргэ дүүргэнэ. Жэшэнь, бүхы
ёһо заншалаарнь Сагаалгание, Гэсэрэй наада,
Сагаан барын дангинын конкурс
үнгэргэхэдэмнай, үхибүүд үндэһэн арадайнгаа
костюмуудые тон дуратайгаар үмдөө дууладаг,
хатардаг юм.

Эндэ завуч-эмхидхэгшэ Дарима Ламажаповна
Батуевагай хубита ехэ гэжэ тэмдэглэхээр.
Тиихэдэ буряад хэлээр заадаг залуу, бэрхэ
багшанар хүдэлдэг: манай багшанарай институт
дүүргэһэн Светлана Самбуевна Шобоева, дээдэ
разрядтай стажтай багша Туяна Сергеевна
Бадмаева гэгшэдэй хүсэл оролдоогоор хүүгэднай
буряад хэлээ, ёһо заншалаа мэдэхэ болон.

Буряад, ород, англи хэлэнүүдһээ гадуур, мүнөө
жэлдэ хитад, хуушан монгол, түбэд хэлэнүүдые
заажа эхилхэмнай. Хэхэ ажал ехэ: материально-
техническэ үндэһэ хууримнай тулюорнаг.
Буряад зоной ажаһуудал харуулаха
этнографическа музей эмхидхэжэ ядажа
байнабди, мүнөө үеын шухала асуудалуудые
элирхэйлһэн шэнэ номууд дуталдана. Ганса
хуушанай номуудаар ажалаа ябуулахагүй ха
юмши даа?!

Байшамнай хуушан, аяар 1937 ондо
баригданан юм. Харагты, энэ жэлдэ бидэ фойе,
гэшхүүр болон бусад юмээ хуу заһабарилжа,
бүхы классуудаа яла-сала болотор шэрдээ,
сагаадаабди. Тиигэжэ хотын эхин хуралсалай
управлениин тусхай комиссион шалгалтын
дүнгөөр үбэлжэлгэдэ бэлэн болоһоноо харуулжа,
"һайн" сэгшэлтэдэ хүртөөбди. Юумэмнай үгы
гээд хуугаа һаанш, юун бүтэхэ юм: "ябаһан хүн
яһа зууха" гэлсэдэг бэшэ гүбди?! Тиимэһэ арга
шадалаараа оролдонобди.

Хамтынгаа ажалһаа амжалтын үрэ дүн
туйлагдадаг ха юм. Арадай гэгээрэлэй отличник
Мария Васильевна Семёнова энэл хургуулидаа
20 жэлэй туршада физикэ заана, ехэ бэрхэ
багша, зохид зантай хүмүүжүүлэгшэ гэжэ олондо
хүндэтэй болонхой. Математикын багша Нина
Дондубоновна Султумова, англи хэлэнэй багша
Татьяна Константиновна Чебунина гэгшэд угаа
бэлгитэй багшанар юм. Үшөө тиихэдэ Буряад
Республикын габыяата багша Ксения Матвеевна
Хребтовская (хими), Людмила Михайловна
Гомбоева (биологи) гэгшэдэй, мүн БГУ-гай,
ВСГТУ-гай, багшанарай, БНЦ-гэй эрдэмтэдэй
хүсэл оролдоогоор хүүгэднай эрдэм мэдэсээ
улам үргэдхэнэ гээшэ.

Багшанарай ажал хүндэ гэжэ мэдэнэбди,
тэдэнэйнгэ урма зориг бадарааха гэжэ
оролдонобди. Зунайнгаа амаралтын мүнгэ,
салингаа яһала болзор соогоо абаабди, ходо
мүнгэгүй байгаабди гэжэ хэлэхэнэ буруу.

Сентябрийн 2-то болохо Эрдэм мэдэсын
үдэрөөр республикынгаа, Улаан-Удын бүхы
багшанарые, түрэлхидые, хурагшадые
амаршалнабди. Манай хургуулин богоһо анха
түрүүшынхээ алхахаяа байһан 1-дэхи классай 80
хүүгэдтэ (гурбан класс) һайн хурагы, үргэн
эрдэм мэдэсэтэй болохые үнэн зүрхэнһөө
хүсэнэб.

Ж. СУЛЬТИМОВА,
Улаан-Удэ хотын 29-дэхи буряад
гимназинин директор.

ХОРИЙН БАГШАНАР НАЙДАНА

Һаяхан Хориин аймагай түбтэ эрдэм хуралсалай
хүдэмэрилэгшэдэй, багшанарай августын заншала зүблөөн
үнгэргэгдэжэ, эндэ аймагай бүхы хүтэлбэрилэгшэд, эмхинүүдэй
болон предприятинуудай дарганар, хүдөөгэй зайһанууд олоороо
хабаадаһан байна.

Энэ конференци дээрэ аймагай эрдэм хуралсалай таһагые даагша
Павел Валентинович Пестеров элидхэл хэжэ, аймагайнгаа эрдэм
хуралсалай ажал, хургуулинуудай, багшанарай байдал тухай
үргэнөөр хөөрөжэ үгөө. Энэ ехэ һонин хөөрөлдөөндэ аймагай
гулваа Александр Александрович Заводской, гулваагай орлогшо
Дмитрий Лубсанович Нимаев гэгшэд хабаадажа, хуралсалай
эмхинүүдтэ шадаха зэргээрэ туһалха байһанаа найдуулан байна.

Республикын МВД-гэй министрэй нэгэдэхи орлогшо Владимир
Викторович Харханов, би энэ зүблөөндэ хабаадажа, республика
дотор эрдэм хуралсалай эмхинүүдтэ ябуулагдажа байһан ажал
тухай хөөрөжэ үгөөбди.

Конференциин түгэсхэлдэ аймаг соогоо мэдээжэ болоһон 11
багшанарта "Арадай гэгээрэлэй отличник" гэдэн тэмдэг барюулагдаа.
Тэдэнэй дундаһаа үннэй багша, олон жэлдэ хургуулин директорээр
ажаллажа байһан С. А. Швецовые нэрлэхээр.

Этигэл найдалтайгаар ажалаа эхилһэн Хориин аймагай
багшанарта, эрдэм хуралсалай хүдэмэрилэгшэдэй ажалда болон
ажабайдалда ехэ амжалта хүсэнэбди.

С. САМБУЕВА,

Буряад Республикын Эрдэм хуралсалай министерствын
хүтэлбэрилхы мэргэжэлтэ.

Соёл хүбүүн хурагша болоод, нүхэсэжэ,
Соёл гэгээрэлэй замда гараба, Согтой дорюун ябахашни болтогой!
Эрдэм шудалха энэ харгышни
Элдин найхан, золтой байт!
Соёл хүбүүн соёлтой нүхэсэжэ,
Согтой дорюун ябахашни болтогой!
Һонор ухаатай, номдоо хурса
Һонюуша хүбүүн боложо яба!
Д. АЛТАЕВАЙ фото

ШҮЛЭГШЫН ЭХИН ДЭБТЭРНЭЭ

НАЙДАЛ

Ауратайб шамдаа,
дураатайеш мэдэнэб,
Хоюулаа бэшэбди - харюу
бэдэрнэб.
Холодожо байһыеш
досоогоо мэдэрнэб,
Хоохон найдал зүрхэндөө
хэдэрнэб.

Шамһаам мэндэ хүргэнэд,
Сонхоо нээгээд, оруулха
гэхэдэм,
Самсагүй бээмни даарашана.
Шэлэй саанаһаа харюу
шэбэнэхэдэм,
Шэрүүн хоолойм аарашана.

Жолоогүй бодолнуудни
жэрылдэнэ хаа-яа
Жэгтэйхэн байдалыем
найжаруулхаяа.
Бядэй аршалаагүй
дурымнай абархаа
Баарһадни, хүлэртэрөө
гүйдэнэ ха.

Бурхандаа мүргэхэб үдэр,
бүри
Бороо оруулхаб сэргэм
үргэжэ,
Дуһаал болон харюу
хүргэжэ,
Дэмыртэрээ сонхыш
тоншоход.

Аюулай болоһы мэдээгүй
нюдэдни
Алыше талада шамайгаа
бэдэрнэд.
Хэлэжэ үгэхээ ханаһан
зүрхэмни
Хайрлан тэрэнэ, абяагүй
үлэнэ.

Хэнтэйбши мүнөө?
Хэнэй үрээгэр гарнууд
Үнжэгэн зөөлэн гарыеш
Үглөөнэй хюруудал
хайранаб?

Найданаб тандаа, наһанайм
нүхэдүүд,
Нюдэн, зүрхэн, бодол,
сэдхэлни.
Болыт хурдан далитай
бүргэдүүд
бушуу ниидэн дурым
абарыт.

Ямар шэрүүн уралнууд
Ягаахан уралыеш тааланаб?
Зэрлиг хүнэй үгэнүүд
Зүрхэнэйш доһолтор
нэернэб.
Хара-сагаан зурагыемни
Хахалан, шуулан хаяагүйш?
Зорюулан бэшэһэн
шүлэгыемни
Зүрхэнһөөнь халгаажа
шадаагүйб.

Бороогой дуһалнууд
урилдан,
Бархиртараа сонхым
мүргэнэд.
Шэлээр доошоо голхорон
урдан,

Зэмээ мэдэһэн намайе
Зэмэлэн мүнөөшье нууна
гүш?
Хоюулаа үнгэргэһэн сагаа
Халаглан, мартажа шадаа
гүш?

ЭРМЭЛЗЭЛ

Хори гаран наһанай
"үндэрһөө"
Хойшо эрьен харахадамни,
Тимэшье дээрэ гараашыгүй
һаа,
Тархим эрьехээ ханана.

Хорихон дабаа дабаашье
һаа,
Халтиржа үзөөб харгыдаа.
Шэлэжэ абаһан харгыһаань
зүгөөр
Шэлээрхээшье һаа
сухарихагүйб.

"Буруутай бэлшээрһээ"
холодоогүй намай
Буурал толгойтон хүлэсыт.
Адуу, эндүү болоо наань,
шуумгай
Алхам хээгүйдэм, заһажа
үгыт.

Дабажа гараһан "орьёлой"
үндэрһөө
Дээшээ үндын харахадамни,
Үшөө үндэрнүүд урин
яларнад,
Үрдижэ тэндэнэ хүрэхэ юм
гүб?
Лопсон ГЕРГЕНОВ.

ЭЖЫМНАЙ

(Эжынгээ нангин дурасхаалда)

Бурханай орондо мордохон
Хайрата ашата эжымнай
Бусажа яаран ерыш даа.
Басагадһни шамаяа
хүлээнэ.

Аал
Эльгэ зүрхыень
баясуулхаяа,
Уйдхартай сэдхэлыень
дулаасуулхаяа,
Урмашаһан зоригыень
һэргээхээ
Эрьежэ бусыш даа,
эжымнай!

Уилана, уйдана, ооглоно.
Урихан алтан басагадһни.
Урһан гуниг байдалыень
Урилан һэргээхээ бусыш

Аал
Эльгэ зүрхыень
баясуулхаяа,
Уйдхартай сэдхэлыень
дулаасуулхаяа,
Урмашаһан зоригыень
һэргээхээ
Эрьежэ бусыш даа,
эжымнай!

ЗАЛУУ НАҺАН

Ааяма халуухан зунай
үдэрнүүд
Аалхан үнгэрнэ
мэдэгдэнгүй,
Хүхын дуута зунай
һаранууд
Холодон, холодон шамдана.
Эвэндэл адли залуу наһан
Эрьсэггүйгөөр үнгэрнэ.
Залуухан эдир наһамнай
Ходоодо зандаа байгыш даа.
Байгаалин хайхан талмайе
гоёшһоон,
Бүгдэ бидэнэр хүхихэбди.

Инаг дуранай хүниие наһан
Эбтэй зетэй ябахабди.
Зоной дунда илгарһан
Сэбэрхэн сэмсэгэр
шарайшһни,
Зүрхэнэйм эхин болоһон
Сэнтэйхэн шэдитэ
үгэнүүдһни,
Зула мэтэ бадарһан
Зохидхон инаг дүрэшһни,
Зөөлэхэн урин наһаншһни
Золтой басаганай ухаан соо.
Светлана ЖИГЖИТОВА.

Холынгоо замда бэлдэнэ.

П. БУРМАКИНАЙ фото.

Дамнин ОШОРОВ

НАЯН НАҺАТАЙ ҺУРАГША

Сентябриин нэгэнэй нартай
намдуу үдэр Бог горхоной эхин
шатын хургуулин хашаа соо
хүлгөөтэй: тосхоной үхибүүд,
зон, үбгэд, хүгшэд сутларанхай.
Удаанай уулзаа, харалсаагүй
таабайнар холо, ойрын шэнэ
һонинууд тухай зугаалдана,
дүтэхэнэ нэгэ бүлэг теэбиинэр
хоб жэбээ үрдилдэн хэлсэнэ.
Уданшьегүй ута хэлэтэй
гуулин шара хонхо ханхинажа,
наадажа, шууяжа байһан
үхибүүдые хэшээлдээ орогты
гэһэндэл урина.
Нэгэдэхи классай багша
Татьяна Шойроповна
үхибүүдые угтажа, һууха
партыень заажа үгэнэ.
Түрэлхидэй классһаа гарахада,
Шагдар таабай үдөөд, багшада
хэлэбэ: - Би гушатаяа үлэхэмни,
бидэ хоёрые һуулын партада
һуулгагты, Шагдуурха
гансаараа үлэжэ үгэхгүй даа.

- Шагдар таабай, һуугты,
һуугты, нэгэ-хоёр хэшээлдэ
һуужа, Шагдуурхаяа дадхаагаад,
гэртээ ошоно бэээт, - гэжэ
томоотой янзаар багша хэлэбэ.
Шагдар таабай үһегүй халзан
толгойгоо эльбэсэгээгээд, иигэжэ
хэлэбэ:
- Хай даа. Шагдуурха тиимэ
бэлэхэнээр намһаа халажа
үгэхгүйл байха. Олон үдэр соо
хэшээлдэтнай һуулсажа, үзэг
бэшэгтэ өөрөөшье һураха
һанаатайб.
- Шагдар таабай, та бэшэг
үзөөгүй хүн гэшээ гүт? Теэд
мүнөө ная хүрэхээ ябаад,
бэшэгээр яаха гэе хүмта?
- Минии багада, залуудаманай
ниотагта ямаршые хургуули
байгаагүй бэлэй. Гушаад ондо
ликбездэ ябажа, хуушан
монголоор тал-мүл уншадаг,
бэшэдэг болоһон аад,

тэрэмнайшые хаягдаа һэмнай.
Энэ Шагдарни мэдээ орохоһоо
хойшо үдэр, һүнигүй намһаа
алхамшые һалан хуурангүй
ябажа һурашоо ха юм даа. Теэд
би юндэ мийн һуухабиб,
танайнгаа хэшээлдэ "Үзэглэл"
үзэжэ, уншажашье һураа
һаамни, болохол байгаа.
Үнэхөөрөө Шагдар таабай
Шагдуурха гушатаяа бүхэли
һуралсалай жэл соо нэгэшые үдэр
гээнгүй үзэг бэшэгтэ һураад,
"таба" гэлэн тэмдэгтэйгээр
нэгэдэхие дүүргээ һэн. Наян
наһа хүрөөд, нюдэнэй шэл
зүүнгүйгөөр "Буряад үнэн"
һониниие, уран зохёолнуудые
уншажа һууһан Шагдар таабайе
хоёр нюдөөрөө хараһан,
тэрэнтэй ганса бэшэ
зугааладаһаншые байхаб.

ҮҮРЭЙ ТОЛОН

Үүрэй сайжа байхада, телефоной наярдад
һалахагүйдэнэ, Дамдинов унтариһаа арай шамай
бодожо шагнаба.
- Николай Бадмаевич! Энэ би - Хамаганов
Эрхүү хото хүрээжэ ерээд, Ангара мүрэнэй эрье
дээрэ үүрэй сайхые угтабаб, бурхан зайуул,
яагаа гоё гэшээб?! - гэжэ хонгёо хоолойтой хүн
дуутарба.
- Би Николай Бадмаевич бэшэб! - гэжэ Улаан-
Үдэһөө Дамдинов сүхалтайгаар харюусаба. -
Хүниие һүни дунда һэриуулхэ ямар хумхаатай
Хамаганов гэшээбши?
- Аа, Солбон гүш даа? Ямар бурхан хараба
гэшээб?! Нохой галхай, Николай Бадмаевичые
нимэ эртэ һэриуулжэ бодохогүй ха юм.
- Би Солбон бэшэлби, ондоо хүнби!
- Ондоо хүн хадаа бүришые һайн: нүхэр

трубкаая бү табиш даа! Ши һайн хүн ёһотойш.
Намайе ойлгыш даа: ши залуудаа Ангара мүрэнэй
эрьедэ үүрэй сайхые угтаһан байгаа гүш?
Танигдаагүй Хамагановай үгэнүүдые
дуулахадаа, Дамдинов Эрхүүгэй дээдэ хургуулида
һуража байхада, Ангара мүрэнэй эрьедэ үүрэй
сайхые оло дахин угтаһанаа һанажархиба.
- Алло, алло, нүхэр Хамаганов, танай хэлэхэдэ,
гушаад жэлэй саана Ангарын эрьедэ үүрэй
толоние угтадаг тухайгаа һанажархибаб, - гэжэ
Дамдинов хүхюун хоолойгоор харюусаба.
- Солбон, залуутайнгаа ябадал мартажа болохо
аал?! Надитаяа үүрэй толоние олол угтаһан
тухайгаа зугаалагша бэлэйли. Сонхоороо харыш,
Улаан-Үдэдэшые үүрэй толоние угтахада, ямар
гоё гэшээб! - гэжэ Хамаганов танигдаагүй нүхэртөө
хэлэбэ...

ГУРБАЛЖАН, ДҮРБЭЛЖЭН

"А" үзэг - эрдэмэй дээжэ,
Агта морин - мадай дээжэ,
Айрагай архи - хотын дээжэ.
Азарга үгы адуун задагай,
Эрэ үгы эмэ задагай,
Эшэ үгы хутага задагай,
Эршэ үгы дээһэн задагай.
Амитанда заан бүхэ,
Нойтондо сабуун бүхэ,
Номгондо бэлиг бүхэ.
Багахан эрдэмтэ барисада
баясаха,
Багахан лама һуудалда
баясаха,
Бардам хүн эрхэдэ баясаха.
База хүнэй байра нэгэн,
Байгаа модонной һүүдэр
нэгэн,
Үе хүнэй үгэ нэгэн.
Галзуу хүн салшаа,
Һогтуу хүн бардам.
Худалша хүн заргаша.
Гурбан эрдэниие дурдаһан

хубараг мэхэтэй.
Гурбан урьһаһаа алдадаһан
шубуун мэхэтэй.
Гурбан эрые дамжаһан
һамган мэхэтэй.
Гэргэшэ тойн хүндэгүй.
Эдилгэшэ ноён магтаал үгы.
Хулгайша хүн омог үгы.
Дээрэһээ гараһан түймэр
дошхон.
Эмээлээ эбдэһэн морин
дошхон.
Эрээ голоһон эхэнэр дошхон.
Заргаша хүнэй шарай
зүдэрүү,
Зартай бэриин хурим зүдэрүү,
Зориг муутын зоосо зүдэрүү.
Зориг ехэтэһээ зон айдаг,
Үбшэ зоболонгһоо бэээ айдаг.
Үритэй зээлитэй хүн хүнһөө
айдаг.
Жабарта тэнгэриин хаяа
улаан.
Жаргалтай эхэнэрэй хасар
улаан.
Жалгада хэбтэһэн үнэгэн

улаан.
Жартагай хүнэй нюдэн
улаан.
Жэмэстэ модон дэлхэйдэ
һайхан,
Түрые түгэс мэдэхэ сэсэн
һайхан,
Уяхан номгон эхэнэр зондо
һайхан.
Муу зантай гэргэнэй эрые
тэдхэхэ бэрхэ,
Муу һанаата хүнэй
амгаланниеме амсаха бэрхэ.
Мухар гартада бэшэг бэшэхэ
бэрхэ.
Нохор нюдэтэдэ толидо
хараха бэрхэ.
Тахир хүлтэдэ гороо хэхэ
бэрхэ.
Нарһан модонной жэмэс
ногоон.
Баймга уһанай замаг ногоон.
Дэлхэйдэ ургаһан ногоон
ногоон.
Ном үгы лама дүлии,
Нохой үгы айл дүлии.
Ноён үгы албата дүлии.
Нугаһа үгы нуур дүлии.

байгаль шадарай нюотагүүдтэ

фоторепортаж

орожо хараабди. Эндэ Английн нэгэ фирмэтэй хэлсээ хэжэ, тэндэһээ худалдажа абанан түхээрэлгэнүүд соо тусхай технологёор пивэ шанагдана. Тэрэниие залуу мэргэжэлтэн Константин Битуев шанадаг юм.

Дэлгүүрэйнь байшан түхээрэнээр, һэеи гэрэй түхэлтэйгөөр баригданхай. Эндэнь тагууд дээгүүр гол түлэб эдээ хоолой зүйлнүүд лэ харагдана. Хото городто худалдагдаг бүхы юумэн эндэ бии. Колбаса, үндэгэн, мяхан городойхиһоо зааха үнэгүй аа гү гэхээр. Диилэнхидээ залуу буряад эхэнэрнүүд, басгад наймаалагшад байна.

Эрэшүүнай уурхайда хүдэлдэг юм. Харин эндэ эхэнэрнүүдэй хэхэ хүдэлмэри хомор. Тиймэхээ

Аяар эндэ холо, тала дайдын захаруу, ой тайгын хаяада хото городһоо дуугуугүй иимэ гоё тосхон бии юм гэжэ мэдэхэшьегүй байгаа.

Мүнөө харахаданай, Түгнын шулуу нүүрхэнэй уурхайн хажууда сэлгээ сагаан нуурай хойто тээгүүр, хүжэ ногоооң, нарһан ойн захар, зариманиинь модон соогуур баригданан дандаа шахуу 4-5 дабхар сагаан шулуун гэрнүүд жэгтэй гоёор үзэгдэнэ. Тэдэнэй тээ доогуур баһал улаан, боро хирпиисэнүүдээр баригданан гол түлэб хоёр дабхар коттеджнүүд жэрүлдэнэ. Дүтэ нааша муухан модон гэр үгы даа. Эндэһээ холо бэшэ үйлэдбэрийн томо томо барилганууд, гаражнууд ТЭЦ-эйнь ута, бүдүүн хоолойһоо хара утаан бааяна.

Арбаад жэлэй саана эндэтнай ямаршье гэр байра байгаагүй юм. Эндэхи дүгын Хүсөөтэ, Хара-Уһан тосхонуудай зоной ойн захар үхэр малаа адуулжа, зариманайнь нууртань нугаһа агнажа байһан газар гээшэ, гэжэ Түгнын нүүрхэнэй уурхайн директорэй орлогшо В. И. Иванов хөөрэнэ.

Тэрэ үдэр бидэ тосхон соогуурнь ябажа харахадан, эндэхи бүхы барилгануудын нэн түрүүн зоной ажаһуудалай эрилгэдэ тааруу байхаар, хүнүүдэй аша тунһе харалсажа баригданан гэжэ ойлгохоор хэн. Үйлсэ гудамжануудын уужам, гурнуудын бэе бээдээ дан няалдуулагдаагүй салуу, ой модоор хүрээлэгдэнхэй, ургамал ногоогоор баян.

Барилга хэхэдээ, түрүүнһээ оршон тойронхи байгаалида, ой модондонь дамтайгаар ханджа, тэрэниие дэмы отолхогүй,

газарыень дан ехээр хэндээхэ, онгиахогүй гэжэ оролдоо гээшэбди. Манай шахтернууд эндэ нэгэ хэды жэл байгаад ябашахагүй, бүхы наһаараа түбхинэхэ байна ха юм. Мүнөө энэ тосхонһоо хойшоо гараад лэ зон дүгын ой соогуур нархяаг түүнэ, модон соогуур ябажа сэйгэнэ, амарна, гэжэ Владимир Иванович омогорхонгийнзатай хэлэнэ. Тэрэниеньшье ойлгохоор. Энэмнай эндэ түрүүшын гадаһанай хадхагданһаа хойшо мүнөө болотор хүдэлжэ байһан хүн шуу.

Дунда хургуулин үндэр тэб байшан соогуур, арга хүүгэдэй сад-комбинатда орожо хараабди. Бүхы республика соошье иимэ хайн түхээрэлгэтэй хургуули үсөөн лэ ёһотой. Посёлогой захиргаанай зайһан В. И. Балушкинай хэлэһэнэй ёһоор, эндэнь хэдэн класста компьютернууд табигданхай, мүн лингвафонно кабинет (хари хэлэ шудалхадаа, шэхэндээ шагнаха юумэ углаад нууха) бии. Хоёр спортивна зал, тамаралгын бассейн байха. Эндэ 1000 үлүүтэй үхибүүд хурадаг. Хүүгэдэйн саадта бага үхибүүдэ байлгаха, харууһалха, хүмүүжүүлхэдэ хэрэгтэй юумэн яһала бии.

Саашаа пивын баарта, худалдаа наймаанай дэлгүүрэй байшан соо

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: хүүгэдэй саадай газар; пивын баарай хүдэлмэрилэгшэ М. М. Макарова; дэлгүүрэй наймаалагша С. М. Гуляшинова.

хоолойгоо тэжээхын тула худалдаа наймаа хэхэ баатай болонобди. Эдээ хоолой зүйлнүүдэ Улаан-Үдэһөө, Шэтэһээ, Петровск-Забайкальскһаа асарнабди, гэжэ С. М. Гуляшинова хөөрэнэ.

Тэндэһээ бусахаданай, хадын оройһоо шэнэхэн Сагаан-Нуур тосхон альган дээрэ байһандал сэлгээрэн харагдажа байгаа хэн. М. НАМЖИЛОВ.

Ц. ЦЫРЕНЖАПОВАЙ фото.

САГААН-НУУРАЙ СЭЛГЕЭНДЭ

САГАЙ ЭРИЛТЭЭР ХҮДЭЛХЭ

Республикын техникческэ мэргэжэлэй училищинуудай зүблөөн августын 28-да болобо.

Манай эндэ техникческэ мэргэжэлэй 43 хургуули бии юм. Тэндэ 15 мянган гаран хурагшад хурадаг байна. Һүүлэй үедэ бюджетһээ мүнөө багаар номологдоходоо училищинууд зарим мэргэжэлэй хуралсалда түлбэритэ болгобо. Хуралсалай лаборатори баазын хүгжэл тэдэ, училищинууд хүдэлмэрилэгшэдэ социальна хамгаалгын талаар тус мүнгэн ехэ түлб хүргэнэ гэшэ.

Мүнөө сагта "фермер" "буусын эзэн эхэнэр", "үмсын наймаа эмхидхэ хэгшэ" гэхэ мэтэ мэргэжэл залуушуул шэлэнэ.

Республикын техникческэ мэргэжэлэй хургуулинуудта 504 багшанар, 768 мастернууд хүдэлнэ. Тэдэнэй 95 процентнь дээдэ хургуули дүүргэнэн багшанар юм. Шэнэ экономическэ байдалаар шэнэ түхэй хургуулинууд-лицейнууд байгуулагдана. Республик дотор 12 лицей хургуулинууд мэргэжэлэй эхин эрдэмдэ хурагшад хургуулинууд мэргэжэлэй урмашуулан 1995 онд Буряад Республикын Президентын зүгһэ Президентын тусхай стипенди байгуулагдаһа юм.

Тийгэбэшье республикын техникческэ мэргэжэлэй хургуулинууд шийдхэгдээгүй асуудалууд олон юм. Мүнгэн дутагдахада, хурагшад тусхай хубсаһа хуура үгтэнэгүй, үдэрэй гурдахин түлбэриггүйгөө эдээлүүлхэ аад, нэгэл дах халуун эдегээр хангаһа аргатай байна. Хуралсал дүүргэнэн залуушууд ажал одоногүй. Тиймэ мүнөө сагта хэрэгтэй мэргэжэлтэды мүнөө үе эрилтээр бэлдэхэ хэрэгтэй. Энэ асуудалаар зүблөөн дээрэ олон хүн ханамж хэлээ. Арга шадалаа оло хүдэлөөгүй һаа, зарим училищинууд хаагад баатай болоно. Зүблөөн хабааданан республик эрдэм хуралсалын министр С. Д. Намсарай училищинуудай байдалда туһалжа, ажал болонжонууды хэрэгтэй аргая мэдүүлээ.

Е. ЦЫБЕНОВ

"ОРКРИСТ" ОЛОНИИТЫН АНХАРАЛДА

Сентябриин 4-һөө дүрбэн үдэрэй туршада Улаан-Үдэ хотодо "Намар-96" гэнэн залуушуулай хуралдаан үнгэрхэнэ. Бурядай гүрэнэй университетэй оюутадай "ОРКРИСТ" гэнэн комитет тус хуралдаанай эмхидхэгшэд болоно. Дүрбэн үдэрэй туршада "Европо" гэнэн радио агаарай долгёор хуралдаанай хүдэлмэри тухай дамжуулганууды ябуулха. Буряад Республикын Залуушуулай хэрэгүүдэй талаар гүрэнэй комитет энэ хуралдаан үнгэргэхыень дэмжэһэн байна.

Залуушуулай ажабайдалда зоной анхарал хандуулха,

залуушуулай, оюутадай, олонийтын эмхи зургаануудай хоорондо элдэб хани харилсаа байгуулха, - гэнэн форумдай гол зорилго "ОРКРИСТ" гэнэн оюутадай эблэлэй президент Андрей Бородин журналистнуудта мэдүүлээ. Элдэб хотоһоо сугларһан оюутадай бүлгэмүүд 4 үдэрэй туршада семинар, зүблөөнүүдтэ хабаадаха юм.

Залуушуулай, оюутадай театрнууд, хотын эстрадна хүгжэмэй, уран найханай бүлгэмүүд хатар наада харуулха. Манай хур.

Манай хур.

ИЮЛЬ нарада Улаан-Үдэ хотодо айхэбтар удха шанартай үйлэ хэрэг үнгэрөө гэшэ. Буряад арадай Конгресс эмхидхэгдэж, гансашье соёлой үлжэлтэ бэшэ, мүн эрдэмэй, экономикын ажал ябуулга үзэхэ, шэнжэлхэ, арга боломжонуудыг хэрэглэхэ гэхэн программа баталагдахан байна. Хэдэн үе буряад яһатанай хэжэ байхан ажал, дүй дүршэл арга шадал мүн лэ эндэ хэрэглэгдэхэ гэжэ найдахаар. "18-дахи зуун жэлэй Россин үнэ түрын үедэ буряад зон адуу малаар түрүү нуури эзэлдэг байхан юм" гэжэ "19-дэхи зуун жэлэй һүүл багаар Сибирин Баруун Урдахи социальна экономика лобо. "Түгжэлтэ" гэхэн ном соогоо, түрүүн эрдэмэй доктор И.А. Асаланова бэшээн байна.

мүндэлхэн ухаан бодол түрэл хэлэн дээрээ хэлэбэл, үнэн сэхэшье зүб байха бэшэ аал? Түрэл хэлэн дээрэ хани харилсаагаа ябуулха, өөһэд дундаа хөөрэдхэ хэрэгтэй. Энэ талаар соёлой хүдэлмэри ехэ үүргэ дүүргэхэ ёһотой. Уиндөө, Улаан-Үдэдэ Эрхүү хотодо ёохор нааданай тусхай хатарай газарта суглардаг нэмди. Нютагай элдэб өөһэдын хэлэн дээрэ дуунууднай эдэлхэдэ хэды найхан гэшэб. Бэһэлиг ниууха, таабари таалсаха гэжэ мэтэ нааданда

байгаа хаань, баһал найн хэн. Дээдэ, дунда һургуулинуудта буряад хэлэ заабол шудалагдаха ёһотой. К.М. Черемисовэй, Ц.Б. Цыдендамбаевай толинууд үсөөн, шэнэ заһабарилгануудыг оруулан, дахин хэлбэлхээр болоо гэжэ һананаб. Буряад хэлэнүүдэй синонимуудтай словарь баһал хэрэгтэй гэшэ. Үндэр наһатайшуулнай газар дайдынгаа, нютагайнгаа нэрэнүүдыг удха шанартайгаар хөөржэ үгэхэ аргатай. Тэрээнине бэшэжэ абаха

Буряад арадай конгрессэй һүүлээр

УГАЙНГАА МЭРГЭН БОДОЛ БАРИМТАЛАН...

залуушуул олоороо хабаададаг хэн. Эгээл иимэ оршон байдалда түрэл хэлэнэй шэдитэ шанар мэдэгдэнэ ха юм. Иимэ найр наадаая, уулзалгануудыг эмхидхэбэл, найн байгаа. Гадна конгрессэй гэшүүд суглаа, хуралдаанда буряад хубсаһая, үмдөөд, бултадаа буряад хэлэн дээрэ, нютагайнгаа хэлэн дээрэшье наа, хэрэгэ хэлсэжэ, тарадаг байбал найшаалтай хэн. Буряад хэлэнэй хүгжэлтын талаар хүршэ Монгол орон ошожо, дүй дүршэлөөрнь һонирхобол таатай. Тэндэмнай түрэл хэлэн дээрэ барандаа хөөрэлдэдэг, ород үгэ хөөрэлдөөн соогоо хэрэглэбэл, муу талаая харуулаха болоно. Монгол гүрэндэ адляар, республикын бүхы худалдаа наймаанай газарта эд бараанай, сэнгын буряадаар бэшээд,

хэрэгтэй. Петровско-Забайкальска, Мухар-Шэбэрэй районуудай 300 гаран орон нютагай хуушанай нэрэнүүдыг бэшэжэ абаһан, мэдэхэ болонхойб. Энэ талаар тус тустаа нютагай хизаар ороноо шэнжэлгын музейн хүдэлмэрилэгшэд ехэ ажал ябуулдаг юм. Тиймэһээ бултадаа буряад угсаатмни гэжэ мэдэрээд, урданайнгаа, угайнгаа ёһо заншал, түрэл хэлэ хүгжөөжэ, үри хүүгэдтэе уг залгуулан дамжуула ёһотойбди. Энээндэ анхаралаа хандуулжа, конгресс ажалаа үргэлжэлүүлхэ бээз. **Ц.Е. ЖАМБАЛОВ,** Буряад арадай конгрессэй гэшүүн, Шэтын областин Петровско-Забайкальска районой буряадуудай эблэлэй түрүүлэгшэ.

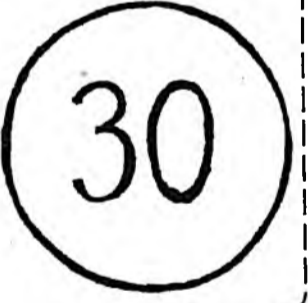
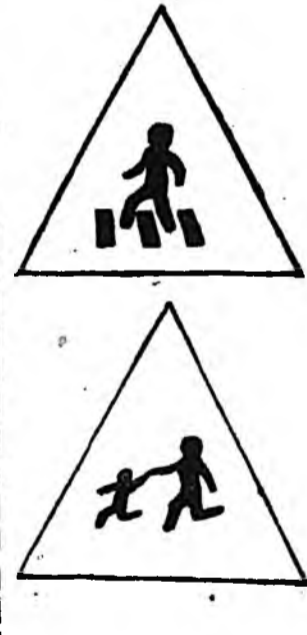
Сентябриин 2 - Эрдэм мэдэсын үдэр

"АНХАРАГТЫ! ҮХИБҮҮД!"

Сентябриин 1 болохонь. Хэдэн мянган хурагшад нюргандаа сүүмхэ үргэлэнхэйнүүд, гартаа баглаа сэсэгүүдыг баринхайнууд хургуули ошохонь. Түрүүшынхией ошоһон үхибүүд олон байха. Иимэ ушарай болоходо, харгы дээрэ олон бэрхэшээлнүүд, гэмтэ аюулнууд тохёолдохонь магад. Үхибүүд олоороо гүйлдэжэ, наадажа ябаһаар машина, трактор, автобус, трамвай доро орожо, дайруулжа болохо. Тиймэһээ эдэ бэрхэшээлнүүдыг ГАИ-гай хүдэлмэрилэгшэд хэргылэн угтажа, аюул бэрхэшээлнүүдыг саашалуула ажал ябуулна. Түб ГАИ-гай пропагандын таһагай мэдээгээр, мүнөө "Анхарагты! Үхибүүд!" гэхэн декада үнгэргэгдэжэ байна. Энэ декадын түсэбөөр ехэхэн ажал ябуулагдана, хургуулинуудай хажуугаархи, мүн бэшэ тээшье харгын тусхай тэмдэгүүд шэнэлэгдээ, шэрдэгдээ. Хотын гэгээрэлэй захиргаанай албантай сугтаа ажаллаха түсэб

баталагдахай, тэрэнэй ёһоор ажал ябуулагдажа байна. Августын 28-да багшанарай суглаан дээрэ "Үхибүүдэй гэмтэлгэ" гэхэн элидхэл ГАИ-гай дарга полковник И.Ф. Антонов уншажа, яагаад тэрэ гэмтэлгэнүүдыг хэргылхэб, болжуулаха, аргалха гэжэ ойлгуулжа үгэбэ. Мүн тийхэдэ хотын мэрийн тогтоолоор сентябриин 2-то хотын бүхы автомашинууд, автобус, трамвайнууд фараа носоогоод ябаха ёһотой. Энэ үдэр бүхы хургуулинуудай хажууда ГАИ-гай харуул табигдаха байна. Бэшэшье хэргылхэ хэмжээ ябуулганууд хэгдэхэ. Бүхыдөө энэ үдэр ГАИ-гай 2 взвод ажал ябуулха юм. Теэд үхибүүдыг болгоомжотойгоор ябахыень тон гүнзэгыгөөр эжы, абань ойлгуулжа үгэхэ аргатай. Тиймэһээ эжы, абанар үхибүүдэ хургуулида эльгэхэдэ яагаад, светофорой ямар үнгэтэй носоходо харгы гарахаб, хаана гарахаб гэжэ ойлгуулжа ёһотой. Жолоошод, таанад тон хэргэлэн, болгоомжотойгоор ябагты гэжэ бидэшье ханданабди.

Лопсон ГЕРГЕНОВ.
ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: жолоошодой, мүн хурагшадай сахиха, анхарха харгын тэмдэгүүд: 1. Ябагашуулай гарадаг харгы. 2. "Анхарагты! Үхибүүд!" 3. Машинингаа хурданиие (скорость) аалидуулжа удхатай. Авторай зурагууд.

ЭЛДЭВ ҮБШЭН НҮЖЭРХЭНЬ ГҮ?

Монгол орондо сибирин язва (боомо) үбшэн нүжэржэ, Шэтын областин, Агын округой дэбисхэрэй хилын хажуудахи нутагтаа онсо байдал соносхогдобо. Областин, округой радио болон

телевидени энээн тухай ажаһуугшадта мэдээсэнэ. Гадна Ононой районой Хулхата нютагта, Зүүн болон Баруун Тарийн нуурай хажуугаар тусхай машинууд байгуулагдажа, шалгалта гарана. **Е. ЦЫБЕНОВА.**

УРАН ЗОХЁОЛШОДОЙ НАЙНДЭРНҮҮДТЭ...

Башүүрэй аймагай, мүн Шэбэртэ тосхой хүн зон поэт Дондок Лытүевай түрэнөөр 60 жэлэйн ойн найндэрыг үргэнөөр тэмдэглэхэеэ бэлдэжэ эхилбэ. Хэнэшье мэдэһээр, мүнгэнэй хомор дээрэһээ хүндэ байдал тохёолдохоёо һанана. Энэ шухала хэмжээ ябуулга бэлүүлхэ хэрэгтэ Буряад Республикын Правительство анхаралаа хандуулжа, 17 миллион түхэриг оорингоо жасаһаа һомолһониинь найшаалтай. Эрхүүгэй областин захиргаан 1996-1997 онуудай туршада элдэглэгдэхэеэ байгаа уран зохёолшодойнгоо түрэнэй үдэрнүүдтэ хургуулжа, дүрбэн зуун миллион түхэриг һомолбо. Эдэнэрнай хэд хэдэ, Александр Вампилов, Валентин Распутин гэгшэд болоно. Александр Вампиловай наһанһаа урид мордоошье наа, 60 жэлэйн ойн найндэрыг үнгэргэхэ эмхидхэлэй комитет байгуулагдаа. Мүнөө эрэнэй бэшэһэн зохёолнуудай суглуулбари һаядаа хэлбэлхээ гарахаар хүлээгдэнэ. Эрхүү хотын хүндэтэ эрхэтэн Валентин Распутинай зохёолнууд барлагдажа, түрэнэй үдэрын тэмдэглэхээр хараалагдаба. "КРАСНАЯ ЗВЕЗДА" газетэһээ.

ӨӨГШӨӨН ДЭМЖЭЛ!

- Манай "Родничок" гэжэ хүүгэдэй саад, һүүлэй үедэ үхибүүдэй байшан гэр болонхой, - гэжэ тус саадыг даагша О.Д. Иванова хөөрэнэ. - Мүнөө хамтадаа эхэ, эсэггүй болоһон 17 балшар жаахан үхибүүд саадтамнай хүмүүжүүлэгдэнэ, - гээд Ольга Дмитриевна үгээ үргэлжэлүүлнэ. Эдэнэрэй зариманиинь бага балшар наһанһаа эхэеэшье мэдэхгүй, нүгөөдүүлын хальхай һамуу ябадалтай, архийн охиндо диилдэһэн эхэ эсэгэһээ арадай сүүдэй шийдхэбэрээр һалаһан үхибүүд болоно. Урдандаа хүүгэдэй энэ саадта 200-гаад багашуул ябажа, хуралсал, хүмүүжэл гарадаг байһан гэшэ. Һүүлэй хэдэн жэлэй туршада нэгэ үхибүүнэй үдэртөө байха үедэ үнэ сэнгэй дээшлэхэдэ, зарим түрэлхидэй багашуулаа иишэ асархаяа болиходонь, районой хүтэбэрилэгшэд энээнине хубилгажа, үншэн үлбэр үхибүүдэй гэр байра болгохо

гэхэн шийдхэбэри абаһан юм ха. Энэһээ уламжалан, районой хүн зоние социальна талаһаань хамгаалха, мүн арадай гэгээрэлэй таһагуудай хүтэбэрилэгшэд хүнгэн бэшэ энэ хэрэгые даажа абаһан байгаа. Зунай саг хадань үхибүүднай эндээл байрлажа, хүмүүжэнэ. Үдэртөө эдэнэрэй хойноһоо хүмүүжүүлэгшэд, арадай гэгээрэлэй отличник Г.С. Медведева В.П. Васильева хоёр элүүржүүлгын талмай дээрэ хүмүүжүүлгын, хуралсалай хэмжээ ябуулгануудыг таһалгаряагүй үнгэргэжэ, элдэб наада зугаа эмхидхэжэ, дэлгэжэ байдаг юм. Харин үдэшэндөө нянинууд А.Т. Степанова, С.А. Хомякова, Т.Е. Тимофеева гэгшэд харууһалдаг юм, - гэжэ Ольга Дмитриевна хөөрэнэ. Зүгөөр хургуулида орохо наһаяа гүйсэһэн үхибүүдэ яагаад тэдхэжэ, хуралсалай жэлье эхилхэ болоно гэшэб? Абаһаар эдэнэртэ үмдэхэ зохид

хубсаһа хунар үгэ. Хоёрдохоор, хургуулида ошоходо ном дэбтэрээ хэхэ сүүмхэ, портфель, хуралсалай хэрэгсэлнүүд... Мүнөө Тарбагатайн районой түб тосхойной үйлсэнүүдтэ, үхибүүдэй хэрэгһээ гараһан хубсаһа хунар, ботинка болон бусад зүйлнүүдэ хүүгэдэй байшан гэртэ асаржа үгыт. "Үншэн, үлбэр үхибүүдтэ туһалыт!" гэхэн гуйлтатай соносхол няалгаатай байдаг болоо. Бага наһанһаа үншэрһэн эдэнэрыг харахадаа, өөрынгөөл үхибүүндэ хандаһандал адляар, али нэгэнэйн "Эжы!" гэхэдэ, ойлгоншьегүйгөөр "А-аа!" гэжэ харюусаад, эриһэн юумые үгэхые оролонобди, - гэжэ хүмүүжүүлэгшэ В.П. Васильева хөөрөө хэн. Энэньше ойлгосотой. Бага балшар үхибүүн хэндэшье хайратай, эдэнэрыг өөгшөөн дэмжэжэ, хүл дээрэн гаргаха хүн бүхэнэй нангин уялга болоно бэшэ гү? **С. ТЮЛЮКИН.**

